

Egy nyomdagép szabadlábbon

Interjú a szamizdatról és a fortélyos félelemről

A nézetek, a gondolatok kiszabadulása után a múlt héten szabadon engedtek egy gépet is. Ha beszélni tudna, elmondaná, hogyan bántak vele a rendőrségen. Foglalkoztatták-e vagy hagyták kiszáradni. „Tulajdonosai” – Demszky Gábor és ifj. Rajk László viszont elmesélték Farkas Zoltánnak, mire használták ők a masinát a régi szép szamizdatos időkben, amikor például megszületett a Beszélő vagy a Hírmondó.

– Kissé elcsodálkoztam, amikor a rendőrségnél megláttam ezt a gépet. Amikor ugyanis a lefoglalásáról szóló újsághír megjelent, valamilyen modern, a legújabb technikát követő berendezésre gondoltam, ez viszont egy nagyon régi ofszetgép. Lassan már az ipartörténeti múzeumba való. Nem tartom valószínűnek, hogy ezen készül majd az új Beszélő.

DEMSZKY GÁBOR: Ez egy harmincéves gép, ennek ellenére ez volt a legmodernebb technológia, amit használtunk. És igen értékes a szemünkben – éveken keresztül a kenyérkereső munkaeszközünk volt, rajta készültek a Beszélő, a Hírmondó példányai. Persze amit mond, mégiscsak igaz: mi a nyomda-technikánkkal visszafelé mentünk az időben, valahová a kőkorszak felé.

Most már tízezerben

– Azt hiszem, bizonyos értelemben nemcsak az minősíthető kőkorszakinak, amilyen technológiával a lapok készültek. Igaz lehetett ez a szó a maga politikai értelmében is. Sőt, ha igaz, hogy Rajk László ezt az ofszetgépet és más masinákat alkatrészekre szét szerelve, darabonként hozta be, az importelés sem volt a legkorszerűbb...

RAJK LÁSZLÓ: Ez a gép történetesen nem alkatrészenként érkezett, ezt egyben tudtam becsempészni. És nem is olyan rossz gép ez. Direkt arra készült, hogy illegalitásban lehesen használni: kicsi, aránylag könnyen mozgatható, és aránylag könnyen karbantartható. És mégis, amit mennyiségben produkált, vetekedett a nagy ofszetgépek teljesítményével.

– Milyen példányszámban jelent meg egy-egy Beszélő?

R. L.: 2500-3000 körül mozgott kezdetben a példányszám.

– Úgy gondolom, hogy a 26. és 27. szám, ami már utcai terjesztésben is kapható volt, ennél jóval több példányban kelt el.

D. G.: A két utolsó szám példányszáma tízezer fölött volt, de ezek már nem a saját gépeinken készültek, hanem állami nyomdaüzemeknél dolgozó barátaink segítettek nekünk. A kiadványok egy része már az elmúlt években sem a mi technikánkkal készült, így aztán jellemző volt, hogy a szamizdat-kiadvá-

Demszky Gábor

nyok egy része rendkívül primitív technikával, rossz nyomással, szita- és stenciljeljárásokkal lett sokszorosítva, egy másik részük viszont tényleg csúcstechnológiával, modern nyomdákban. Azt hiszem, elsősorban a magyar fekete gazdaságnak, az úgynevezett második gazdaságnak volt köszönhető, hogy olyan szép könyvek is megjelenhettek szamizdatban, mint amilyen például Faludy György kötete, a Pokolbéli víg napjaim vagy Teresa Toranska Onyi című műve, és még sorolhatnám az AB kiadó különböző kiadványait.

– Ezt azért is fontos tisztázni, mert – nyíltan vagy burkoltan – azt terjesztették a szamizdat-sajtóról, hogy elsősorban külföldről pénzelik, a legkülönbözőbb módokon. Ez igaz volt vagy sem?

D. G.: Ez valótlanság, pusztá feltételezés; mi semmiféle pénztámogatást nem kaptunk külföldről.

– Akkor Rajk Lászlónak miből futotta arra, hogy időnként külföldön bevásároljon?

R. L.: Annyi kiegészítést tennék, hogy pénzbeli segítséget semmit nem kaptunk, de kezdettől fogva nagyon komolyan együttmű-

ködtünk lengyel barátainkkal, a Szolidaritással. Eleinte úgy, hogy ők képezték ki minket a teljesen manuális kézi nyomtatásra, később pedig gépekkel segítettek. Amikor a lengyel Szolidaritás nyomdája is illegalitásba vonult, külföldi barátaink nagyon komolyan felkészültek erre az új helyzetre, hogy milyen gépek kellenek az illegalitásban.

A szamizdat nem zúzható

– A Szabad Demokraták Szövetsége, illetve a Beszélő szerkesztősége egyetlenegy nyomdagépet kapott vissza. És mi lesz a sorsa annak a tenger sok kiadványnak – Konrád György, Milan Kundera és mások könyveinek –, amelyek korábban rendőrökre kerültek?

D. G.: Ezzel kapcsolatosan ellentmondók a nyilatkozatok. A belügyminiszter helyettese és Bajcsics rendőr alezredes azt nyilatkozta, hogy ezeket a kiadványokat megsemmisítették. Legutóbb viszont az MSZMP tárgyalódelegációja – amely felajánlotta az Ellenzéki Kerekasztalnak, hogy jószolgálatként kibenyírja szamizdat-ügyben, és megpróbálja elkészíttetni a Belügyminisztérium illetékeseivel a listát, illetve visszaszolgáltatni ezeket a kiadványokat – azt állította, hogy nem semmisítették meg őket. Remélem, hogy tényleg így van.

– Meg szabad semmisíteni ezeket?

D. G.: 1984-ben olyan bírói végzés született a Fővárosi Bíróságon, amely tilalmazza a szamizdatok megsemmisítését. Pontosabban úgy fogalmaz, hogy mellőzi ezt az intézkedést.

– Más dolog, hogy ha ezek a könyvek most előkerülnének, meg kellene vinniük a versenyt a legális sajtóval és a legális könyvkiadással, hiszen azóta a kérdéses művek nagy többsége megjelent az állami kiadók-nál is, sokkal szebb kiállításban.

D. G.: A régi kiadások nem kerülhetnek boltokba, de nem is foglalták le őket olyan mennyiségben, hogy az a kereskedelmi forgalomban számottevő lehetne. Azonban el kell mondanom, hogy a szerzők a korábbi években nemcsak a szerzői jogokat adták át a szamizdat-kiadóknak, hanem támogatták is a könyvek kiadását. Konrád György például minden esetben kifizette regényeinek a szedését, Milan Kundera a fordításokat fizette ki, George Orwell jogutódai is támogatták az Orwell-kötetek magyarországi kiadását.

R. L.: Eörsi István is csaknem minden alkalommal támogatta anyagilag könyvei kiadását.

– A szamizdat ezzel a technikával – vagy most már más technikával – versenyképes lehet-e az állami vállalatokkal szemben?

R. L.: Egy dolgot, azt hiszem, nagyon fontos megemlítenünk. Azt, hogy miközben az eddig meg nem jelent könyveknek fantasztikus konjunktúrájuk van, mindnyájan tapasztalhatjuk, milyen minőségben jelennek meg ezek. A minőségem most nem a nyomda-technikát, a külsínt értem, hanem a tartalmat. Tulajdonképpen skandalum volt, amit

